

مرغان باغ اساطیر

تک‌بیتی‌های مویه، شادیانه و لالایی لری

نویسنده

محمد نظری

www.ketab.ir

انتشارات هاویر

۱۴۰۳

سرشناسه	: نظری، محمد، ۱۴۵۳
عنوان و نام پدیدآور	: مرغان باغ اساطیر: تکبیتی‌های مویه، شادبانه و لالایی لری / نویسنده: محمد نظری / ویراستار: معصومعلی ندری
مشخصات نشر	: خرم‌آباد، انتشارات هاویر، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	: ۲۰۸ ص
شابک	: ISBN: 978 - 622 - 8341-28-6
وضعیت فهرست‌نویسی	: فاپا
یادداشت	: زبان: لری- فارسی
یادداشت	: چاپ دوم ۱۴۰۳ (فبپا)
یادداشت	: ویراستار کتاب حاضر در چاپ دوم معصومعلی ندری است.
عنوان دیگر	: تکبیتی‌های مویه، شادبانه و لالایی لری.
موضوع	: شعر عامه لری -- ترجمه شده به فارسی Folk poetry, Lori-- Translations into Persian شعر لری -- ترجمه شده به فارسی Lori poetry --Translations into Persian لالایی‌های لری -- ترجمه شده به فارسی Lullabies, Lori-- Translations into Persian
رده‌بندی کنگره	: PIR ۳۷۸۴
رده‌بندی دیوینی	: ۸ / ۹ / ۳۱
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۹۰۶۴۵۵۶

- ◇ نام کتاب **مرغان باغ اساطیر (تکبیتی‌های مویه، شادبانه و لالایی لری)**
 ◇ نویسنده **محمد نظری**
 ◇ ویراستار **معصومعلی ندری**
 ◇ ناشر **انتشارات هاویر - همراه ۰۹۱۶۹۷۰۰۴۰۶**
 ◇ حروف‌نگار **حدیث ملکی**
 ◇ صفحه‌آرایی **زهره ندری**
 ◇ طرح جلد **سمیرا حصاربانی**
 ◇ چاپ **شهر**
 ◇ شمارگان **۵۰۰ نسخه**
 ◇ نوبت چاپ **اول، ۱۴۰۱، دوم ۱۴۰۳**
 ◇ بها **۱۵۰ هزار تومان**
 ◇ شابک **۹۷۸-۶۲۲-۸۳۴۱-۲۸-۶**

◇ Instagram: havir.pub ◇ Gmail: Havirpublication@gmail.com

فهرست

صفحه	عنوان
۷	راهنمای شیوه خواندن تکبیتی‌های لری
۹	پیشگفتار
۱۷	بخش اول: تکبیتی‌های مویه و شادمانه لری گویشوران کوه‌دشت
۶۱	بخش دوم: تکبیتی‌های مویه و شادمانه لری منطقه بالاگریوه
	بخش سوم: تکبیتی‌های مویه و شادمانه و لالایی لری گویشوران
۱۱۱	منطقه کوه‌دشت
۱۳۳	بخش چهارم: تکبیتی‌های مویه و شادمانه لری میرنوروز
۱۵۷	بخش پنجم: تکبیتی‌های مویه و شادمانه لری سروده: محمد نظری
۱۹۷	بخش ششم: واژه‌نامه

راهنمای شیوه خواندن تکبیتی‌های لری

به جز حرف «الف» که بعد از آن فتحه بیاید نوشته نمی‌شود، تمام کلماتی که داخل خود فتحه دارند مانند «ملیچک»، «سوسن»، «چش» به صورت «ملیچهک»، «سووسهن» و «چهش» به نوشتن درمی‌آیند مانند بیت نمونه زیر:

کوولائی سیت به وه نم د به لگ پینه

چه‌شیاکه‌ت و، وو نازکی افتاوو نوبنه

برخی از حروف ربط مانند «چ»، «و»، «ک» و برخی از حروف اضافه مانند «ز»، همچنین ضمیر اول شخص «م»، در متن تکبیتی‌های مویه، شادیانه و لالایی لری به صورت تک حرفی نمایش داده می‌شوند و بعد از حرف باید کسره یا زیر تلفظ شود. برای نمونه به تکبیت زیر توجه کنید:

م غه‌ریو په ر مال دیگرونم

آوو، و کاسه‌م نحورن ک دلگرونم

تمام کلماتی که در آنها حرف پیش یا ضمه دارند «شو»، «تو»، «لو» به همان صورت در متن تکبیتی نوشته می‌شوند مانند:

شو او‌ما و تو او‌ما، غه‌مم سر آوورد

دل‌م سی او‌ماین تو، شو په ردر آوورد

تمام کلماتی که به صورت «واو» اشباح شده در ابیات لری می‌آیند مانند «اسیو»، «آو»، «گرداو»، «آهو» به این صورت‌ها نوشته می‌شوند «اسیاوو»، «آوو»، «گرداوو»، «آهوو» به نمونه تکبیت زیردقت شود:

مهردمو ای مهردمو، مهرده پیایی
هم م سووار هم م هون هاوون، هم که د خودایی

لازم به یادآوری است برخلاف رسم‌الخط کردی که حرف‌های «ت» و «ط» به صورت «ت» و حرف‌های «ز»، «ض» و «ظ» به صورت «ز»، و حرف‌های «ث»، «س» و «ص» به صورت «س» نوشته می‌شود این رسم‌الخط از آن پیروی نمی‌کند و به همان صورت که در زبان فارسی به نوشتن در می‌آیند به همان صورت نوشته می‌شوند.

www.ketab.ir

پیشگفتار

مویه در میان اقوام ایرانی با عنوان‌های مختلف نام‌گذاری شده‌اند به‌طوری که در میان قوم لک به آن مور گفته می‌شود.

شاعران اغلب گمنام با توصیف ویژگی‌های مثبت شخص در گذشته از جمله جوانمردی، دلاوری، بخشش، مهمان‌نوازی، ایمان داشتن، هوشیاری، اهل نماز بودن، دلسوز بودن، راستگویی، هنرمندی در صنایع دستی، مهارت در سوارکاری، تیراندازی، شنا و... پرداخته‌اند که از گذشته‌های دور تا امروز در مناطق گوناگون ایران رایج بوده است. قوم لر به عنوان یکی از قدیمی‌ترین اقوام ایرانی که دارای دو شاخه لر بزرگ و لر کوچک در استان‌های چهار محال و بختیاری، کهگیلویه و بویر احمد، خوزستان، لرستان، همدان و ایلام به صورت متمرکز با جمعیت قابل توجه و در استان‌های فارس، اصفهان، بوشهر، کرمان و... با جمعیت کم‌تر و محدودتر زندگی می‌کنند.

گویش لر بزرگ: بختیاری و گویش لر کوچک را به صورت کلی لری می‌گویند.

قلمرو حکومتی لر کوچک از گذشته دور شامل استان‌های لرستان، ایلام و بخش‌هایی از همدان بوده است.

بحث ما در مورد مویه لری مربوط است به استان لرستان و آن هم شامل مناطقی مانند چگنی، خرم‌آباد، کوهدشت و بالاگریوه می‌شود.

متأسفانه از دیوان بسیاری از شاعران برجسته‌ای که به گویش لری شعر سروده‌اند به غیر از دو شاعر برجسته چیزی از گذشته برای نسل معاصر باقی نمانده است.

اولین شاعر باباطاهر عریان که در یکی از نسخه‌های قدیمی مانند نسخه زنده یاد حسن وحیدی دستگردی به علت ناآشنا بودن ایشان با واژه‌ها و اصطلاحات لکی و لری که باباطاهر در شعرش به کار برده کتاب را با غلط‌های بی‌شمار به چاپ رساند.

به غیر از دوبیتی‌هایی که باباطاهر به لکی سروده، دوبیتی‌های لری نیز که با محتوای مویه لری نزدیک باشد دیده می‌شود مانند این دو بیت:

موکه سر در بیابونم شو و روز سرشگ از دیده بارونم شو و روز
نه تو دیرم نه جایم می‌کنه درد همیدونم که نالونم شو و روز

اما بعد از او باید از شاعر بزرگ لر میرنوروز نام برد.

از سال تولد او اطلاع دقیقی در دست نیست. طبق نظر زنده یاد ایرج کاظمی: «یکی از نوه‌های شاهوردی خان آخرین اتابک لر کوچک به نام احمد، زنش توامان دو پسر دوقلو زایید که نام یکی از آنها را میرنوروز گذاشت.»

بنابر شواهد و قرائن شاعر در سه- چهار دهه پایانی دوره صفوی و اوایل دوره نادرشاه می‌زیسته است، چنانکه سروده است:

تف دری ده س په تی از کور شایی

چی قهرون شاسلیمون هی ناره وایی

ترجمه: تف بر دست خالی باد اگر حتی پسرشاه باشی، مثل سکه شاه سلیمان ارزشی نداری.

با توجه به اینکه شاه سلیمان دوم فقط سه ماه حکومت کرد، نمی‌تواند منظور شاعر شاه سلیمان اول که مدت ۲۸ سال بر مردم ایران حکومت کرده باشد.

تکبیتی‌های لری میرنوروز طبق همان سنت قدیمی لرها پیشتر دوازده هجایی است که هر مصرع از تکبیتی مویه، شادیانه و لالایی از سه بخشی،

چهاربخشی و پنج بخشی که تقطیع هجا در مصرع مقابل هم به همین شیوه است.

اینک بپردازیم به مویه لری، بن‌مایه‌های مویه لری شکایت از روزگار، کوتاه بودن عمر، بی‌وفایی دنیا، گلچین کردن افراد شایسته توسط اجل که به قربانگاه مرگ می‌روند، مهارت‌های ورزشی شخص متوفی، دلاوری و شجاعت در جنگ‌های محلی، احساس شادی بزهای کوهی و کبک‌ها از مرگ شکارچی، شکستن ستون خیمه خانواده با مرگ پدر و آب در اجاق ریختن به منزله خاموش شدن آتش اجاق خانواده بعد از فوت پدر، جدایی فرزندان از پدر با فوت مادرشان می‌توان نام برد.

اینک بپردازیم به شادیانه، در لغت‌نامه دهخدا: «شادیانه عبارت است از ساز و دهلی که به شادی فتح یا عروسی می‌زنند. آنچه به فقرا و زیردستان برای عروسی یا خریدن خانه و هر چیز می‌دهند.»
در گویش لری تک‌بیتی شادیانه به نوعی تک‌بیتی گفته می‌شود که اوقات خوش زندگی، فعالیت‌های روزانه، لحظات ناب زندگی، حتی مسائل مربوط به عشق زمینی میان دختر و پسر، احساس و عواطف پاک انسانی و دلبستگی‌های ظاهری معشوق زمینی و... در آن انعکاس می‌یابد.

مادر برای خواباندن بچه، چه در گهواره، چه بر پشت خود لالایی می‌خواند. در لالایی‌های لری که به صورت تک‌بیتی وجود دارند تجلی بسیاری از آرزوها و خواسته‌ها دیده می‌شود.

اگر بچه پسر باشد پدر، مادر و دیگر افراد بزرگ خانواده در مناطق روستایی و عشایری اغلب آرزویشان این است که در آینده‌ای نه چندان دور وقتی از لحاظ رشد عقلی و جسمانی بزرگ شد بتواند در کارهای کشاورزی و دامداری به پدرش کمک کند ولی در مناطق شهری آرزوی بزرگ‌ترها اغلب این است که او را به

مدرسه بفرستند تا سواد یاد بگیرد و با ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر و دانشگاه برای خودش کسی شود.

اگر دختر باشد در مناطق روستایی و عشایری آرزوی پدر و مادر این است که زود بزرگ شود و بتواند کارهای خانه و مسائلی که مربوط به مزرعه و دام و وظایفی که مادرش به او می‌سپارد را به شیوه شایسته‌ای انجام بدهد و در آینده ازدواج کند و مادر خوبی برای بچه‌هایش گردد.

به غیر از این‌ها مادر با زمزمه لالایی در گوش بچه گاه مفاهیم دینی، انسانی، اجتماعی و فرهنگی را انتقال می‌دهد.

بار عاطفی برخی از لالایی‌ها به اندازه‌ای بالاست که انسان را غرق حیرت می‌کند. در برخی ابیات لالایی می‌توان پی برد که مادر حاضر است که حتی جان خود را فدای فرزندش کند که آسیبی نبیند.

آنچه مسلم است در جوامع روستایی پسر نسبت به دختر از ارج و جایگاه بهتری برخوردار است تا حدی که گوسفندی را با عنوان عقیقه در روز تولد نوزاد پسر، هنگام تراشیدن موی سر قربانی می‌کنند.

روی کلاهش مهره‌ای آبی رنگ می‌آویزند و تکه‌ای پارچه که در آن دعا نوشته شده را با نخ و سوزن می‌دوزند و با سنجاق به لباس نوزاد می‌چسبانند که از جمع بلاها در امان باشد.

در شهرستان کوه‌دشت از لحاظ آمار جمعیتی، هفتاد درصد از مردم آن را لک و سی درصد آن را لرتشکیل می‌دهد. پس از هماهنگی لازم افراد بزرگسال خانم صوفیه آبباریکی و آقایان عیسی مراد ابدالی، برزو طولابی، براتعلی قرعلیوند و دانش‌آموزان فرشید ضرونی، احمد رومیانی، امیرحسین اسدی، امیرحسین جعفربیگی، فاطمه شیراوند، پروین فتحیان به صورت شفاهی تکبیتی‌های مویه، شادیانه و لالایی لری را می‌گفتند که پس از ضبط تک‌تک صداها، تکبیتی‌ها

روی کاغذ پیاده شد و گلچینی از آنها با ترجمه فارسی در بخش اول به نام تکبیتی‌های مویه و شادیانه لری و در بخش سوم تکبیتی‌ها، لالایی لری آمده است.

البته این سخن به این معنی نیست که در منطقه چگنی و خرم‌آباد این ابیات وجود ندارد بلکه برخی از تکبیتی‌ها با تفاوت‌های جزئی در آن مناطق نیز بر زبان مردم جاریست.

دوست خوبم آقای هوشنگ جودکی تکبیتی‌های مویه و شادیانه لری را که در منطقه بالاگریوه که بخش‌هایی از جنوب لرستان و بخش الوار گرمسیری در شهرستان اندیمشک و بخش‌هایی از استان ایلام تا کبیرکوه را شامل می‌شود برایم فرستادند که در بخش دوم کتاب آمده است.

در بخش چهارم تعدادی از تکبیتی‌های لری می‌روروز که از مناطق مختلف مانند چگنی و خرم‌آباد از زبان مردم شنیده شده با ترجمه فارسی گنجانده شده است.

در بخش پنجم تکبیتی‌های مویه و شادیانه لری که خودم سرودم با ترجمه فارسی تقدیم خوانندگان شده است.

در بخش ششم واژه‌نامه‌ای آمده که در آن بسیاری از واژه‌های لری و برخی واژه‌های لکی که بنا به دلایلی در تکبیتی‌های لری کاربرد دارند به فارسی ترجمه شده‌اند.

محمدنظری

کوهدشت دی ماه ۱۴۰۱

